

Izvještaj o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva Crne Gore

**Poglavlje 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna
politika**

Datumi održavanja sastanaka analitičkog pregleda:

Eksplanatorni sastanak: 15-19. oktobar 2012.

Bilateralni sastanak: 28. januar – 1. februar 2013.

I. SADRŽAJ POGLAVLJA

Pravna tekovina u oblasti bezbjednosti hrane, veterinarska i fitosanitarna politika odražava integrirani pristup EU bezbjednosti hrane, koji za cilj ima osiguranje visokog stepena bezbjednosti hrane, zdravlja i dobrobiti životinja i zdravlja bilja u okviru Evropske unije, kroz jedinstvene mjere „od farme do trpeze“ i odgovarajući monitoring, istovremeno obezbjeđujući djelotvorno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta. Osnovni preduslovi za državu kandidata u ovoj oblasti jesu prenošenje zakonodavstva EU i njegovo sprovođenje od strane pravilno strukturirane i obučene administracije.

Pravnu tekovinu u ovom poglavlju čini veoma veliki broj regulativa, direktiva i odluka.

U cilju sprovođenja propisa o bezbjednosti hrane, svaka država članica mora imati odgovarajuću administrativnu strukturu koja će biti u stanju da sprovodi kontrolu i inspekciju prehrambenih proizvoda, uključujući odgovarajuće laboratorijske kapacitete. Osnovna pravila su definisana opštim propisom o hrani i hrani za životinje – Regulativom EZ br. 178/2002 kojom se utvrđuju opšta načela i zahtjevi u pogledu proizvodnje, obrade, pakovanja, označavanja, puštanja u promet i distribucije hrane. Njome se prvenstveno utvrđuju definicije, načela i obaveze koje se odnose na sve faze proizvodnje i distribucije hrane i hrane za životinje. Ispunjenje uslova u pogledu sljedivosti hrane i hrane za životinje, kao i u pogledu subjekata u poslovanju s hranom je obavezujuće. Takođe, propisi o bezbjednosti hrane obuhvataju pakovanje, označavanje, puštanje u promet, aditive, rastvarače za ekstrakciju, aromatizirajuća sredstva, materijale u kontaktu s hranom, dodatke hrani, mineralnu vodu i jonizirajuće zračenje, kontaminante, novu hranu, brzo zamrznutu hranu, kvalitet sjemena i sadnog materijala, sredstva za zaštitu bilja, štetne organizme, zaštitu prava biljnih sorti i genetski modifikovane organizme.

U oblasti veterinarske i fitosanitarne politike, propisi EU utvrđuju pravila unutrašnje trgovine i unošenja živih životinja i proizvoda iz trećih zemalja u sektorima veterinarstva, zdravlja biljaka i ishrane životinja, istovremeno obezbjeđujući zaštitu javnog zdravlja, zdravlja biljaka i životinja i dobrobiti životinja, kao i bezbjednost hrane životinjskog porijekla na unutrašnjem tržištu. Režim EU temelji se na sprovođenju istih pravila od strane nadležnih organa država članica. Veterinarske kontrole i kontrole zdravlja bilja na unutrašnjim granicama su ukinute. Primjenjuje se zajednički režim provjera na vanjskim granicama. Značajan dio pravne tekovine u ovoj oblasti uključuje higijenske aspekte koji se odnose na preradu i puštanje u promet hrane životinjskog porijekla, kontrolu bolesti životinja i zaštitu bilja.

II. USKLAĐENOST DRŽAVE I KAPACITETI ZA SPROVOĐENJE

Ovaj dio sumira informacije koje je pružila Crna Gora, kao i diskusije vođene na sastanicima skrininga. Crna Gora je istakla da prihvata pravnu tekovinu koja se odnosi na bezbjednost hrane, veterinarsku i fitosanitarnu politiku i da ne očekuje teškoće u prenošenju i sprovođenju pravne tekovine do dana pristupanja. Crna Gora je naglasila da je vrlo dobro upoznata s pravnom tekovinom u okviru ovog poglavlja, da je u potpunosti

svjesna izazova koji predstoje u potpunom sprovođenju pravne tekoine do dana pristupanja i da ima jasan koncept koraka koje je potrebno preduzeti ka ostvarenju ovog cilja.

II.a. Uopšteno

Osnovni zakonski akti koji regulišu bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarnu oblast između ostalog obuhvataju: Zakon o bezbjednosti hrane („Službeni list Crne Gore“ br. 14/07), Zakon o veterinarstvu („Službeni list Crne Gore“ br. 30/12), Zakon o identifikaciji i registraciji životinja („Službeni list Crne Gore“ br. 48/07 i 73/10), Zakon o zaštiti dobrobiti životinja („Službeni list Crne Gore“ br. 14/08), Zakon o stočarstvu („Službeni list Crne Gore“ br. 72/10), Zakon o zaštiti zdravlja bilja („Službeni list Crne Gore“ br. 28/06 i 28/11), Zakon o sredstvima za zaštitu bilja („Službeni list Crne Gore“ br. 51/08), Zakon o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja („Službeni list Crne Gore“ br. 28/06 i 61/11), Zakon o sadnom materijalu („Službeni list Crne Gore“ br. 28/06 i 61/11), Zakon o zaštiti biljnih sorti („Službeni list Crne Gore“ br. 48/07, 48/08, 73/10 i 40/11), Zakon o reproduktivnom materijalu šumskog drveća („Službeni list Crne Gore“ br. 37/07 i 40/11), kao i Zakon o genetski modifikovanim organizmima („Službeni list Crne Gore“ br. 22/2008). Zakon o bezbjednosti hrane sadrži osnovne principe analize rizika, transparentnosti, predostrožnosti, sljedivosti i zaštite interesa potrošača.

Nadležnosti u oblasti bezbjednosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike podijeljene su između nekoliko ministarstava i centralnih uprava. Nadležnosti u oblasti bezbjednosti hrane su utvrđene članovima 8 i 9 Zakona o bezbjednosti hrane: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je nadležno za politiku i zakonodavstvo koji se tiču bezbjednosti hrane životinjskog porijekla, hrane biljnog porijekla na primarnom nivou proizvodnje i hrane za životinje, dok je Ministarstvo zdravlja nadležno za usvajanje i sprovođenje propisa o bezbjednosti hrane životinjskog i biljnog porijekla *nakon primarnog nivoa proizvodnje*, i prehrambenoj bezbjednosti složenih proizvoda i ostale hrane. Takođe, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je nadležno za politiku i zakonodavstvo koji se odnose na veterinarska i fitosanitarna pitanja, i ima Veterinarsku upravu¹ i Fitosanitarnu upravu² koje sprovode zakonodavstvo u okviru svojih nadležnosti.

Osnovana Uprava za inspekcijske poslove, po Zakonu o bezbjednosti hrane, vrši djelatnosti praćenja i nadzora primjene odredbi Zakona o bezbjednosti hrane. Ona, između ostalog, provjerava sisteme kontrole koje su uspostavili subjekti u poslovanju s hranom, kontroliše objekte, uzima uzorke i provjerava poštovanje posebnih higijenskih zahtjeva. Uprava za inspekcijske poslove je počela s radom u junu 2012. kao jedinstveni

¹ Veterinarska uprava je nadležna za propise u oblastima bezbjednosti hrane i veterinarstva: zdravlje životinja, dobrobit životinja, identifikacija i registracija životinja, nusproizvodi životinjskog porijekla, prehrambeni proizvodi životinjskog porijekla, kombinovana hrana i stočna hrana u proizvodnji, međunarodna trgovina, trgovina na veliko, i trgovina na malo mesnim, ribljim i ostalim proizvodima akvakulture.

² Fitosanitarna uprava je nadležna za propise u sljedećim oblastima: bezbjednost hrane biljnog porijekla na primarnom nivou proizvodnje, zaštita zdravlja bilja, sjemenskog i sadnog materijala, štetni organizmi, zaštita prava biljnih sorti, đubriva, sredstva za zaštitu bilja (pesticidi), ostaci pesticida u hrani biljnog porijekla na primarnom nivou proizvodnje i GMO.

organ za vršenje inspekcije, uključujući veterinarsku, fitosanitarnu i sanitarnu inspekciju. Prije toga, inspeksijske službe radile su u sastavu Ministarstva zdravlja i veterinarskih i fitosanitarnih odjeljenja. Inspektorima je dozvoljeno da preduzimaju upravne mjere i radnje – kao što su povlačenje/uništavanje nebezbedne hrane ili ograničavanje trgovine hranom – što, po potrebi, može biti praćeno i krivičnim sankcijama.

Pored pomenutih institucija, Crna Gora je u septembru 2009. osnovala novo Vladino savjetodavno tijelo, Nacionalni savjet za procjenu bezbednosti hrane, koje prati i vrši procjenu rizika.

Crna Gora je predstavila detaljnu analizu nedostataka, koja je potrebna kako bi se obezbijedila potpuna usklađenost sa svim aspektima pravne tekovine u oblasti bezbednosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike. Crna Gora je zato otpočela proces izrade Integrisane nacionalne strategije bezbednosti hrane, koja će se fokusirati na revidiranje Zakona o bezbednosti hrane i usvajanje odgovarajućih akcionih planova u cilju:

- postizanja potpune usklađenosti s pravnom tekovinom;
- imenovanja jednog tijela odgovornog za bezbednost hrane;
- obezbjeđenja bolje koordinacije i komunikacije između različitih kontrolnih organa koji djeluju u oblasti bezbednosti hrane, kroz usvajanje izmijenjenog Zakona o bezbednosti hrane do kraja 2013;
- izrade procedura i smjernica za službene kontrole;
- obezbjeđenja adekvatnih finansijskih sredstava;
- pripreme procedura za hitne slučajeve i krizne planove;
- sprovođenja analize rizika.

Crna Gora ima tri državne laboratorije: Institut za javno zdravlje, Centar za ekotoksikološka ispitivanja i Specijalističku veterinarsku laboratoriju. Takođe, postoji i Biotehnički fakultet Univerziteta Crne Gore u okviru kojeg rade sljedeće laboratorije: fitosanitarna laboratorija (Centar za zaštitu bilja u Podgorici) (dijagnostička analiza štetnih biljnih organizama i biljnih proizvoda i analiza biološke efikasnosti pesticida); laboratorija za sjemenski materijal (Centar za ratarstvo, povrtarstvo i krmno bilje) (analiza i procjena kvaliteta sjemenskog materijala i materijala poljoprivrednog bilja); laboratorija za sadni materijal (Centar za vinogradarstvo, vinarstvo i voćarstvo u Podgorici i Centar za supropske kulture u Baru) (analiza i procjena kvaliteta sadnog materijala).

Akreditaciono tijelo Crne Gore osnovano je 2007. i od 2011. je punopravni član Evropske saradnje za akreditaciju (EA).

Opšti principi i zahtjevi koji se odnose na higijenu i bezbednost hrane i hrane za životinje regulisani su crnogorskim Zakonom o bezbednosti hrane koji: i) ima za cilj da obezbijedi visok nivo zaštite života ljudi i zdravlja potrošača i ii) utvrđuje opšte zahtjeve u pogledu bezbednosti hrane i obaveze subjekata u poslovanju s hranom i hranom za

životinje, uključujući Analizu opasnosti i kritične kontrolne tačke (HACCP). Njime se takođe utvrđuju opšti principi za trgovinu hranom i hranom za životije.

Crna Gora je navela da se, kao mala zemlja, suočava s nedostatkom administrativnih kapaciteta i odgovarajućeg kadra za popunjavanje trenutno upražnjenih radnih mjesta. Crna Gora je u procesu redefinisanja sistematizacije i nadležnosti potrebnog kadra za obezbjeđenje bolje efikasnosti njene administracije, uzimajući u obzir ograničene resurse.

II.b. Veterinarska politika

Veterinarska uprava, u okviru Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, je nadležna za sprovođenje zakonodavstva u oblasti hrane životinjskog porijekla, složene hrane, hrane za životinje, zdravlja životinja, dobrobiti životinja i identifikacije i registracije životinja. Ona takođe priprema tehničke osnove za usvajanje propisa. Sastoji se od dva odjeljenja: Odjeljenje za dobrobit i zdravlje životinja (4 savjetnika) i Odjeljenje za veterinarsko javno zdravlje (2 savjetnika). Postoji 20 službenih veterinarskih inspektora (administrativno locirani u Upravi za inspekcijske poslove), kao i privatni veterinari koje Veterinarska uprava ovlašćuje za vršenje inspekcije na klaničnoj liniji. Crna Gora je naglasila da su u toku pripreme za reorganizaciju veterinarske administracije.

Glavni zakonski okvir čine Zakon o veterinarstvu („Službeni list Crne Gore“ br. 30/2012), Zakon o identifikaciji i registraciji životinja („Službeni list Crne Gore“ br. 48/07) i Zakon o zaštiti dobrobiti životinja („Službeni list Crne Gore“ br. 14/08).

Zakon o veterinarstvu je glavni propis o **sistemu kontrole na unutrašnjem tržištu**. Zakon predviđa da se živim životinjama može trgovati samo ukoliko su životinje identifikovane i registrovane. Vlasnik životinje mora pokazati validnu potvrdu o zdravlju životinje koju je izdao ovlašćeni veterinar, i to za sljedeće vrste: kopitari, papkari, živina, lagomorfi, riblji proizvodi i proizvodi akvakulture, pošiljke puževa, pčele, divljač, pse i mačke. Pored toga, trgovci životinjama moraju biti registrovani i ovlašćeni za trgovinu. Propisi se odnose i na sjeme, jajne ćelije i embrione, iako takve proizvodnje nema u Crnoj Gori.

Crna Gora je ukazala da se kontrole na mjestu otpreme sprovode kroz propisane veterinarske i zdravstvene provjere. Veterinarski inspektor kontroliše bezbjednost proizvoda životinjskog porijekla tokom proizvodnje, međunarodne trgovine, trgovine na veliko i trgovine na malo. Veterinarski inspektori su takođe odgovorni za kontrolu divlje i uzgajane ribe i njihovih proizvoda, kao i puževa. Službene kontrole se sprovode u svim fazama proizvodnje i trgovine, uključujući transport. U slučaju da životinja ili proizvod životinjskog porijekla, iznijeti na tržište, nijesu u skladu sa nacionalnim zahtjevima, službeni veterinar može zatražiti karantin ili privremeno skladištenje na račun lica odgovornog za datu životinju ili dati proizvod životinjskog porijekla. Ukoliko postoji sumnja u bolest ili ukoliko proizvod potiče iz zaražene oblasti, službeni veterinar može narediti odstrjel životinje ili uništavanje proizvoda. Postoje sporazumi o regionalnoj saradnji sa Hrvatskom, Srbijom i Bosnom i Hercegovinom o obavezi obavještanja, izvještanja i preduzimanja mjera u slučaju bolesti.

Crna Gora je potvrdila nedostatak veterinarara (u zemlji ne postoji veterinarski fakultet) i ukazala da se radi na novoj sistematizaciji kako bi se povećala efikasnost i atraktivnost Veterinarske uprave. Crna Gora je informisala da namjerava da tokom 2014. usvoji nove propise kako bi se uskladila sa zahtjevima EU u pogledu kontrole proizvoda životinjskog porijekla i postigla potpunu usklađenost sa sistemima kontrole do dana pristupanja. Pored toga, Crna Gora je naglasila da ne očekuje bilo kakve probleme u primjeni pravne tekovine u ovoj oblasti.

Sistem kontrole pri uvozu reguliše nekoliko crnogorskih propisa, i to Zakon o veterinarstvu, Zakon o bezbjednosti hrane, Zakon o zaštiti dobrobiti životinja, i Zakon o identifikaciji i registraciji životinja. Pravila kojima se regulišu veterinarske kontrole na granici nijesu u potpunosti usklađena sa pravnom tekovinom EU, što će zahtijevati strukturno unapređenje veterinarskih objekata na budućim vanjskim granicama EU.

Veterinarska uprava (u okviru Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja) je nadležna za predmetno zakonodavstvo, dok je Uprava za inspeksijske poslove nadležna za veterinarske provjere i nadzor. Prema zakonu, životinje i proizvodi životinjskog porijekla mogu se uvoziti jedino preko mjesta za graničnu inspekciju gdje se vrše veterinarske provjere. Na granici trenutno radi 10 službenih veterinarskih inspektora. Pored toga, Crna Gora je naglasila da se provjere zdravlja bilja vrše na istim mjestima kao i veterinarske kontrole.

Zakon o veterinarstvu iz 2012. sadrži i dio o službenim kontrolama na granici. Pošiljke živih životinja ili proizvoda životinjskog porijekla mora pratiti odgovarajuća međunarodna potvrda o zdravlju životinja i javnom zdravlju. Crna Gora je naglasila da su potvrde u skladu sa pravnom tekovinom. Veterinarski inspektori provjeravaju i kontrolišu takve pošiljke, izdaju potvrde i uzimaju uzorke. Veterinarski inspektori imaju ovlaštenje da vrate pošiljke. Oni takođe prate stanje zaraznih bolesti u susjednim zemljama. U slučaju rizika od unošenja zaraznih bolesti, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja može narediti uvođenje zaštitnih mjera koje za cilj imaju ograničenje ili zabranu trgovine životinjama, sjemenom, jajnim ćelijama i embrionima.

U Crnoj Gori trenutno radi 9 veterinarskih graničnih inspeksijskih tačaka (7 na kopnenim granicama, jedna u luci Bar i jedna na aerodromu u Podgorici). Sanitarne provjere se ne vrše na tim mjestima već na krajnjem odredištu pošiljke. Fitosanitarne provjere pri uvozu regulisanih pošiljki vrši 13 fitosanitarnih inspektora na 13 graničnih inspeksijskih tačaka određenih kao zvanične tačke ulaska (drumom, prugom, poštom, kroz luku ili aerodrom). Sve pošiljke životinja ili proizvoda životinjskog porijekla koje ulaze na teritoriju Crne Gore moraju se provjeriti na jednoj od ovih inspeksijskih tačaka. Veterinarski inspektor na granici je odgovoran za pregled dokumentacije i fizičku kontrolu. Crna Gora je naglasila da su u pripremi podzakonski akti o prethodnom obavještenju o ulasku veterinarske pošiljke u Crnu Goru i trebalo bi da budu usvojeni do kraja 2013.

Crna Gora je istakla da su najprometnije granične inspeksijske tačke bile one na granici sa Hrvatskom i Srbijom. Takođe je naglasila da trenutni objekti i prostorije nijesu u

skladu sa zahtjevima EU. Naknada za veterinarske kontrole na granici je regulisana Odlukom o visini naknade za izvršene veterinarsko-sanitarne preglede u prometu preko granice Republike Crne Gore („Službeni list Republike Crne Gore“ br. 50/05 i „Službeni list Crne Gore“ br. 37/10). U skladu sa Strategijom integrisanog upravljanja granicom iz 2005. i podzakonskim aktima o graničnim inspeksijskim tačkama iz 2010, Crna Gora radi na racionalizaciji graničnih inspeksijskih tačaka i obezbjeđenju bolje informatičke povezanosti između njih, Veterinarske uprave i Fitosanitarne uprave. Unapređenje granične inspeksijske tačke u Baru, koje predstavlja prioritet, je već otpočeto, s obzirom da će luka postati vanjska granična tačka danom pristupanja. Nove prostorije bi trebalo da budu završene do kraja 2014, a Crna Gora je pozvana da pošalje tehnički nacrt prostorija Kancelariji EU za hranu i veterinarstvo (FVO).

Sistem kontrole prometa pošiljaka (TRACES) još uvijek ne postoji u Crnoj Gori, već je prioritet, kao što je prethodno rečeno, dat obezbjeđenju adekvatne opreme i obuke za sve granične inspeksijske tačke.

Pored toga, Crna Gora planira da usvoji propise kako bi se unaprijedila efikasnost kontrole uvoza životinja i proizvoda životinjskog porijekla na njenim granicama i postigla usklađenost sa zahtjevima EU u ovoj oblasti do dana pristupanja. Crna Gora je naglasila da bi ti propisi trebalo da pruže sveobuhvatan okvir za sistem kontrole, prilagođen geografskim i ekonomskim ograničenjima zemlje.

Identifikacija i registracija životinja je regulisana Zakonom o veterinarstvu i Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja. Veterinarska uprava, u okviru Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, nadležna je za centralni registar gazdinstava, funkcionisanje informatičke baze podataka, nabavku i distribuciji ušnih markica, izdavanje dokumenata o kretanju i planove kontrole. Identifikacija životinja u gazdinstvima je obavezna, a ušne markice usklađene sa ISO standardima podliježu međunarodnim javnim nabavkama.

Informatička baza podataka (veterinarski informacioni sistem) se sastoji od centralnog registra gazdinstava, registra gazdinstava sa govedima i registra gazdinstava sa ovcama i kozama.

Goveda se identifikuju pojedinačno pomoću dvije žute ušne markice sa natpisom. Vlasnik životinje pokriva 50% troškova identifikacije u 2013. Vlasnik je obavezan da, u roku od 7 dana, dostavi informacije za informatičku bazu podataka o svim kretanjima na i sa gazdinstva. Prema crnogorskim propisima, dvostruko obavještenje o kretanju je obavezno, ali se još uvijek ne primjenjuje u potpunosti. Telad namijenjena klanju prije 4 mjeseca starosti se ne moraju označavati ušnom markicom. Crna Gora planira da unaprijedi efikasnost svoje informatičke baze podataka kako bi se obezbijedila bolja saradnja između svih uključenih aktera i osnažila kontrola identifikacije i registracije.

Prva kampanja obilježavanja *ovaca i koza* ušnom markicom je završena u martu 2011. Mali preživari se obilježavaju pojedinačno i registruju u registru gazdinstava sa ovcama i kozama. Primjenjuju se ista pravila kao i ona koja važe za goveda. Crna Gora je

informisala da nacionalno zakonodavstvo sadrži poseban formular za sezonsku selidbu životinja (period ljetnje ispaše od 1. maja do 15. oktobra). S obzirom da je ukupan broj ovaca i koza u Crnoj Gori manji od 600.000, elektronska identifikacija može biti opciona za životinje koje ne podliježu trgovini unutar EU. Završen je godišnji popis ovaca i koza. Crna Gora planira da tokom 2013. usvoji podzakonske akte o načinu identifikacije i registracije ovaca i koza i s time povezanoj informatičkoj bazi podataka.

Identifikacija i registracija životinja je trenutno ograničena na goveda, ovce i koze. Crna Gora planira da je proširi i na ostale vrste. Identifikacija svinja se smatra prioritetom.

Službeni veterinarski inspektori nadziru implementaciju identifikacije i registracije, dok ovlašćeni veterinari na terenu vrše identifikaciju i registraciju životinja u gazdinstvima. Veterinarska uprava takođe priprema godišnje izvještaje o stanju po pitanju identifikacije, registracije i kontrole u Crnoj Gori.

Crna Gora je navela da se suočava sa problemima kad je riječ o veoma malim gazdinstvima sa svega jednom do dvije životinje (koja čine polovinu registrovanih gazdinstava), nedostatkom stručnjaka za informacione tehnologije i ograničenim brojem veterinarskog kadra. Što utiče na kvalitet kontrole. Klanje u kućnim uslovima je i još uvijek široko rasprostranjeno.

Zakon o veterinarstvu reguliše **mjere kontrole bolesti životinja**. Odjeljenje za zdravlje životinja (sa 4 viša savjetnika) u okviru Veterinarske uprave je odgovorno za zaštitu zdravlja životinja, uključujući izradu planova za vanredne situacije (contingency plans). Službeni veterinari sprovode epidemiološka ispitivanja i preglede, vode evidenciju o pojavi bolesti životinja i mogu izdati naredbu za sprovođenje mjera kontrole, uključujući usmrćivanje ili hitno klanje, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu (član 59). Izbijanje zaraznih bolesti koje podliježu obaveznom prijavljivanju se prijavljuje Evropskoj komisiji i Svjetskoj organizaciji za zdravlje životinja (OIE). Državna Specijalistička veterinarska laboratorija u Podgorici je jedino akreditovano tijelo za bolesti životinja. Zakonodavstvo predviđa mogućnost angažovanja stranih referentnih laboratorija zarad testiranja posebnih bolesti.

Domaće zakonodavstvo uključuje preventivne mjere (koje sprovode uzgajivači životinja i veterinarske službe, kao i povezane kazne i sankcije), klasifikaciju zaraznih bolesti životinja, te preventivne mjere zaštite protiv zaraznih bolesti životinja. Ova klasifikacija zasniva se na ranijim listama Svjetske organizacije za zdravlje životinja (OIE). Prema izjavama nadležnih organa Crne Gore, izvještavanje i prijavljivanje zaraznih bolesti životinja u Crnoj Gori („Službeni list“ br. 5/2008) su u velikoj mjeri usklađeni sa Direktivom 82/984/EEZ.

Nadležni organi u Crnoj Gori navode da u Crnoj Gori trenutno nema bruceloze goveda, ovaca i koza, kao i da su propisi djelimično usaglašeni sa srodnim propisima EU. Od 2006, Crna Gora ima od strane Svjetske organizacije za zdravlje životinja priznat status zemlje slobodne od bolesti slinavke i šapa, bez vakcinacije, kao i slobodne od goveđe kuge od 2009. Crna Gora planira da usvoji planove za vanredne situacije (contingency

plans) u skladu sa Direktivom 2003/85/EZ. Postoje ograničeni slučajevi enzootske leukoze goveda, tuberkuloze goveda i bolesti pčela.

Uprkos obaveznoj vakcinaciji pasa i oralnoj vakcinaciji lisica, bjesnilo je i dalje prisutno u Crnoj Gori i usvojene su mjere za sprečavanje pojave, dijagnozu, kontrolu i iskorjenjivanje bjesnila („Službeni list“ br. 53/2011). Očekuje se da će sljedeća kampanja vakcinacije početi u proljeće 2013. Ukupno, vakcinacija će trajati najmanje pet godina (pet programa vakcinacije od kojih će svi imati kampanje u proljeće i jesen).

Od 2008, Crna Gora je slobodna od klasične svinjske kuge kod domaćih i divljih svinja, ali primjenjuje obavezne vakcinacije. Pokrivenost je blizu 100% i Crna Gora namjerava da prekine vakcinaciju svinja. Pored toga, nadležni organi Crne Gore obavjestili su da je u toku priprema podzakonskih akata u cilju usaglašavanja sa Direktivom 2002/106/EZ. Zakon o veterinarstvu zahtijeva usvajanje plana za vanredne situacije (contingency plans) i nacrt datog plana je pripremljen.

Kada su u pitanju ostale bolesti, Crna Gora planira da uskladi svoje zakonodavstvo sa pravnom tekovinom koja se tiče afričke svinjske kuge, afrička konjska kuga, ptičije gripe, Njukasl bolesti, bolesti riba, bolesti školjki i bolesti plavog jezika.

Transmisivna spongiformna encefalopatija (TSE) nije dijagnostikovana u Crnoj Gori. Trenutno, Crna Gora nema uspostavljen aktivan sistem praćenja životinjskih TSE i planira usaglašavanje sa Regulativom EZ br. 999/2001 u pogledu zahtjeva praćenja, uzimanja uzoraka i obuke. Crna Gora sprovodi zabranu hranjenja životinja namjenjenih ishrani ljudi proteinima životinjskog porijekla.

Zakonom je propisano praćenje zoonoza kao i otkrivanje i kontrola salmonele.

Crna Gora već učestvuje u Sistemu obavještanja o bolestima životinja (ADNS) na dobrovoljnoj osnovi.

Opšte odredbe za **trgovinu živim životinjama, sjemenom, jajnim ćelijama i embrionima unutar Zajednice** određene su Zakonom o veterinarstvu i Direktivama 64/432/EEZ o zdravstvenim problemima životinja koji utiču na trgovinu govedima i svinjama unutar Zajednice i 78/52/EEZ kojim se uspostavljaju kriterijumi Zajednice za nacionalne planove za ubrzano iskorjenjivanje enzootske leukoze kod goveda i djelimično su usaglašene. Crna Gora namjerava da se u potpunosti usaglasi sa zahtjevima EU do datuma pristupanja. Zakonom se obezbjeđuju preventivne mjere i plan mjera vanrednih okolnosti u slučaju zaraznih bolesti kod životinja, odredbe o okupljanju životinja i trgovini životinjama za svrhe uzgoja i proizvodnje, kao i obaveze prevoznika i trgovaca životinjama. Sjeme se uvozi u Crnu Goru i u zemlji ne postoje skladišni kapaciteti. Crna Gora sprovodi redovne kontrole kroz svoju mrežu epizootiološkog nadzora i godišnje programe obaveznih mjera za zaštitu zdravlja životinja.

Nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca uređeno je Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja i Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja

(„Službeni list“ br. 14/08). Vlasnici pasa i mačaka treba da prilože veterinarsko uvjerenje o zdravstvenom stanju izdato tri dana prije putovanja, te da posjeduju međunarodno uvjerenje ili pasoš kojim se naglašava da je životinja trajno označena mikročipom ili jasno čitljivom tetovažom i da je vakcinisana protiv bjesnila. Nadležni organi u Crnoj Gori naveli su da se ona usaglasila sa Odlukom Komisije 2005/91/EZ kojim se ustanovljava period nakon koga se vakcinacija protiv bjesnila smatra validnom. Sistem identifikacije pasa još uvijek nije uspostavljen. Zakonom o veterinarstvu propisuje se da se kontrola nekomercijalnog kretanja kućnih ljubimaca preko granica Crne Gore vrši od strane carinske uprave.

Opšte odredbe za **zabranu supstanci i kontrolu rezidua** određene su Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o bezbjednosti hrane i Zakonom o lijekovima („Službeni list“ br. 56/11). Nadležni organi u Crnoj Gori naveli su da se u Crnoj Gori primjenjuju propisi EU o maksimalnim nivoima rezidua. Od 2009, Crna Gora se nalazi na EU listi trećih zemalja sa odobrenim planovima za praćenje rezidua, u skladu sa Direktivom 96/23/EZ. Plan praćenja rezidua za mlijeko još uvijek nije odobren jer broj uzoraka mlijeka nije usklađen sa Odlukom Komisije 97/747/EZ.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja zaduženo je za aktivnosti u okviru politike; Agencija za lijekove i medicinska sredstva izdaje odobrenja za stavljanje u promet veterinarskih medicinskih proizvoda i uvoz proizvoda. Veterinarska uprava vrši godišnje praćenje neovlašćenih supstanci i ostataka, kao i kontrole na terenu, dok Odjeljenje za veterinarsko javno zdravlje izdaje naloge inspektorima za uzorkovanje. Centar za ekotoksikološka ispitivanja jedino je akreditovano tijelo za analizu rezidua koje je vršilo analizu ostataka od 2007.

Zakonom o veterinarstvu uređuju se **zahtjevi uvoza živih životinja i životinjskih proizvoda**. Njime se definišu zahtjevi uvoza životinja, proizvoda životinjskog porijekla, hrane za životinje i nusproizvoda. Crnogorsko zakonodavstvo dozvoljava uvoz iz objekata u trećim državama ukoliko se oni već nalaze na spisku EU. Nadležni organi Crne Gore naveli su da Veterinarska uprava može odobriti dodatne objekte u trećim zemljama ukoliko one ispunjavaju iste zahtjeve koje Crna Gora propisuje u odnosu na zaštitu potrošača. Ipak, Crna Gora je ukazala da posebna pravila postoje za objekte iz zemalja bivše Jugoslavije (Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina) koja se ne nalaze na spiskovima EU. Zakon takođe određuje kriterijume za izdavanje međunarodnih uvjerenja, kao i mjera zaštite poput privremene zabrane uvoza.

Uvezene životinje i životinjski reproduktivni materijal podliježu, po odluci Veterinarske uprave, karantinu u cilju provjere njihovog zdravstvenog stanja. Životinje uvezene za učešće u sportskim takmičenjima, izložbama i sajmovima, mačke i psi izuzeti su iz ove mjere ukoliko ne postoji rizik od zarazne bolesti kod životinja u zemlji porijekla.

Što se tiče **međunarodnih sporazuma EU** u veterinarskim i fitosanitarnim stvarima, nadležni organi Crne Gore obavijestili su da će se ona usaglasiti sa zahtjevima EU do datuma pristupanja. Crna Gora je članica sljedećih međunarodnih organizacija ili komisija na polju veterine (između ostalih): Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i

poljoprivredu (FAO), Svjetska organizacija za zdravlje životinja (OIE), Kodeks alimentarius.

Zakon o zaštiti dobrobiti životinja („Službeni list“ br. 14/08) predstavlja okvirno zakonodavstvo za **dobrobit životinja**. Njime se određuju osnovne odredbe za čuvanje, prevoz i usmrćivanje životinja. Ono se odnosi na sve kičmenjake, sa izuzetkom akvakulture i lova. Nadležni organi Crne Gore ukazali su na to da pejzaž zemlje karakterišu mala gazdinstva sa tradicionalno visokim nivoom životinjske dobrobiti, kao i da postoji svega nekoliko gazdinstava sa intenzivnom proizvodnjom. Ne postoje godišnja praćenja ili obuke za uzgajivače.

Prema navodima nadležnih organa Crne Gore, već je postignut visok stepen usaglašenosti u pogledu pravnog prenošenja pravila za životinje koje se drže za svrhe uzgajanja: svinje, telad, koke nosilje i pilići.

Nadležni organi Crne Gore obavijestili su da ona namjerava da revidira svoje zakonodavstvo u cilju potpunog ispunjavanja zahtjeva EU u pogledu prevoza životinja i uslova za vrijeme klanja.

Zakon o stočarstvu iz 2010. („Službeni list“ br. 72/10) je glavni zakonski akt kojim se uređuje **zootehnika**. On sadrži osnovne odredbe o držanju, uzgoju i trgovini domaćim životinjama, kao i o očuvanju životinjskih genetičkih resursa, obrazovanju i istraživačkim djelatnostima. Crnogorsko stočarstvo karakterišu preživari (goveda, ovce i koze), proizvodnja živine, pčele i mali broj konja, dok je proizvodnja svinja nedovoljno razvijena, prije svega usljed nedostatka domaće proizvodnje žitarica. Domaća proizvodnja mesa i mlijeka pokriva svega 36% odnosno 80% potreba zemlje.

Za sve domaće vrste, Vlada će usvojiti posebne petogodišnje programe uzgoja kojima se uređuju, između ostalog, načini uzgajanja domaćih životinja. Nadležni organi Crne Gore ukazali su da ne postoji program uzgoja za svinje, živinu, konje i ovce. Registrovane organizacije uzgajivača nisu usklađene sa standardima EU ali su u potpunosti uključene u sprovođenje programa uzgoja. Ne postoji udruženje uzgajivača konja. Što se tiče administrativnih kapaciteta, Služba za selekciju stoke u okviru Biotehničkog fakulteta Univerziteta Crne Gore odgovorna je za sprovođenje djelatnosti uzgoja. Nju čini 6 regionalnih centara koji pokrivaju sve opštine. Ona prvenstveno obavlja kontrolu mliječnosti krava koristeći pravila Međunarodnog komiteta za kontrolu produktivnosti životinja (ICAR) i sprovodi programne podrške u sektoru stočarstva.

U pogledu **veterinarskih troškova**, Zakon o veterinarstvu obezbjeđuje kompenzaciju za životinje koje su zaklane, oštećene ili uništene kao dio definisane veterinarske mjere. Kompenzacija mora biti blagovremena, srazmjerna i zasnovana na tržišnoj vrijednost. Veterinarski troškovi finansiraju se iz državnog budžeta. Program obavezne zaštite zdravlja životinja usvaja se na godišnjem nivou kako bi se pratila i sprečavala pojava, te kontrolisala i iskorjenjivala zarazna i parazitska oboljenja. Veterinarska uprava, terenska veterinarska služba i Specijalistička veterinarska laboratorija zadužene su za njegovo sprovođenje. Veterinarska inspekcija iz Uprave za inspeksijske poslove vrši praćenje i

nadzor sprovođenja djelatnosti. Program se sufinansira od strane Crne Gore, međunarodnih donatora i uzgajivača životinja.

II.c. Stavljanje u promet hrane, hrane za životinje i životinjskih nusproizvoda

Zakon o bezbjednosti hrane je glavni zakonski akt kojim se uređuju **opšta i posebna pravila higijene životinjskih proizvoda**. Njime se definišu opšte obaveze subjekata u poslovanju s hranom koji moraju osigurati bezbjednost hrane i hrane za životinje u svim fazama proizvodnje i prometa; osigurati da postoji mogućnost praćenja hrane i stočne hrane, kao i sirovina i supstanci koje oni sadrže; povući hranu koja nije bezbjedna. Pored toga, zakon uvodi obavezu uspostavljanja HACCP-a od strane subjekata (osim prilikom primarne proizvodnje). Definicija primarnog proizvoda u skladu je sa pravnom tekovinom.

Svi subjekti u poslovanju s hranom koji se bave primarnom proizvodnjom hrane i hrane za životinje, životinjskog i neživotinjskog porijekla, moraju biti registrovani od strane Veterinarske uprave, Fitosanitarne uprave i Ministarstva zdravlja u skladu sa Zakonom o bezbjednosti hrane i Pravilnikom o opštim higijenskim zahtjevima („Službeni list“ br. 14/09). Pravilnik o posebnim higijenskim zahtjevima za hranu životinjskog porijekla određuje posebna pravila za životinjske proizvode za sve faze proizvodnje, transporta i distribucije.

Registar registrovanih objekata, pod kontrolom Veterinarske uprave, prikuplja podatke o objektima koji obavljaju: primarnu proizvodnju hrane životinjskog porijekla i povezane djelatnosti osim za objekte koji podliježu odobravanju. Veterinarska uprava je registrovala 341 objekat. Registar objekata koji se drži u Ministarstvu zdravlja obuhvata 2 065 objekata (za proizvodnju, ugostiteljstvo, veleprodaju, maloprodaju hrane neživotinjskog porijekla i ostale hrane). Nadležni organi Crne Gore naveli su da Zakon o bezbjednosti hrane obezbjeđuje odredbe fleksibilnosti za male objekte.

Veterinarska uprava odobrila je 25 objekata za meso papkara, 5 za meso pernate živine, 40 za proizvode od mesa (31 samo za rasijecanje i preradu mesa i 9 za klanje, rasijecanje i proizvodnju mesnih proizvoda), 3 za mljeveno meso, pripremu mesa i mesnih pripravaka i mehanički odvojenog mesa, 14 za riblje proizvode (2 objekta za preradu ribe, 4 objekta smještenih na kopnu za svježu morsku ribu – sa odobrenjem izvoza u EU – i 8 brodova-hladnjača), 2 objekta za žive školjke, 28 za mlječne proizvode (10 za proizvodnju mlijeka i fermentisanih proizvoda; 18 samo za sir). Ne postoji objekat registrovan bilo za klanje i rasijecanje mesa uzgajane divljači niti za preradu i rasijecanje mesa divljači. U sektoru jaja, 5 objekata su odobreni u okviru većih farmi za skupljanje, pakovanje, skladištenje i označavanje jaja, dok ne postoji samostalni objekat za pakovanje jaja ili proizvodnju i dostavu tečnih jaja. Osim toga, postoji 133 registrovanih objekata za prepakivanje i skladištenje proizvoda životinjskog porijekla.

Kada je u pitanju kontrola, većina objekata sa velikim kapacitetom primjenjuje HACCP načela. Nadležni organi Crne Gore naveli su da će mali objekti imati najviše problema

prilikom primjene ovih načela. Stoga, u toku je obuka na podizanju svijesti o sprovođenju HACCP načela u okviru objekata malog obima.

U pogledu sirovog mlijeka, većina proizvodnje proizilazi iz malih gazdinstava (pet ili manje krava). Centralna baza podataka o gazdinstvima sa životinjama dio je registra objekata. Uzimanje uzoraka mlijeka vrši se redovno od strane laboratorija u mljekarama i 2012. su donijeti podzakonski akti kako bi se sprovele mikrobiološke kontrole kvaliteta u skladu sa pravnom tekovinom.

Pravila o kontroli određena su Zakonom o inspekcijском nadzoru („Službeni list“ br. 39/03, 76/09 i 57/11), Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Službeni list“ br. 50/08), Zakonom o bezbjednosti hrane, Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja i Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja. Zakonom o inspekcijском nadzoru definišu se nadležnost i obaveze inspektora koji moraju preduzeti administrativne mjere u slučaju kršenja ili nepoštovanja zakona. Zakonom o bezbjednosti hrane imenuju se nadležni organi za vršenje zvaničnih kontrola povezanih sa bezbjednošću hrane i hrane za životinje: Ministarstvo zdravlja vrši kontrolu hrane biljnog porijekla *nakon* primarne proizvodnje, dok Veterinarska uprava i Fitosanitarna uprava, u okviru Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, vrše kontrolu hrane životinjskog porijekla i hrane biljnog porijekla na nivou primarne proizvodnje.

Ministarstvo zdravlja usvaja godišnje planove kontrole kao i planove za praćenje i planove mjera u slučaju vanrednih okolnosti i odobrava objekte koji proizvode i trguju hranom biljnog porijekla nakon primarne proizvodnje. Veterinarska uprava izrađuje planove kontrole, praćenja i mjera u slučaju vanrednih okolnosti a koji se tiču bezbjednosti hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje; izrađuje uvjerenja, registre, odobrava objekte i obezbjeđuje obuke. Isto važi za Fitosanitarnu upravu u oblasti njene nadležnosti. Postoje 3 ovlašćene laboratorije, kao i 3 laboratorije na Biotehničkom fakultetu Crne Gore koji ispituju sve vrste uzoraka. Zakonom o bezbjednost hrane može se ovlastiti strana laboratorija da služi kao referentna laboratorija za Crnu Goru.

Opseg zvaničnih kontrola je širok jer one pokrivaju životinje, proizvode životinjskog porijekla i nusproizvode; objekte i opremu, prevozna sredstva i uslove, kao i životinje i proizvode životinjskog porijekla iz uvoza ili koji su namijenjeni za izvoz. Zakonom o bezbjednosti hrane jasno se definišu dužnosti i ovlašćenja zvaničnih veterinarara. Oni mogu uključivati zabranu trgovine životinjama ili vršenja djelatnosti u objektima za proizvodnju i trgovinu životinjama, zatvaranje objekata, povlačenje iz prometa ili zabranu izdavanja uvjerenja. Zakonom su predviđene kaznene mjere koje se kreću od 500 do 2 000 EUR. Sve inspekcijske djelatnosti vrši Uprava za inspekcijske poslove. Veterinarski, sanitarni i fitosanitarni inspektori vrše zvanične kontrole bezbjednosti i higijene hrane u svim fazama, u skladu sa nadležnostima i prerogativima definisanim zakonom, uključujući kaznene odredbe. U pogledu ljudskih resursa, postoji 20 veterinarskih inspektora, 17 fitosanitarnih i 34 sanitarna inspektora na lokalnom nivou.

Prema nadležnim organima Crne Gore, gore navedenim zakonodavnim okvirom uređuju se **posebna pravila kontrole za životinjske proizvode**. Obavezne provjere životinja

vrše se od strane ovlašćenih veterinara prije i nakon klanja. Ovlašćeni veterinarci provjeravaju identifikacione oznake životinja i prateća dokumenta, kao i uslove za zaštitu dobrobiti životinja tokom transporta i klanja. Ovlašćeni (privatni) veterinarci mogu vršiti provjere u ime Veterinarske uprave ali nemaju pravo da preduzimaju administrativne mjere ili akcije. Proizvodnja proizvoda životinjskog porijekla namijenjena za ljudsku upotrebu koja je proizvedena izvan registrovanih/odobrenih objekata je zabranjena.

Zakon o veterinarstvu je okvirni zakonodavni akt za **životinjske nusproizvode**. Postoji 9 registrovanih objekata (takođe za izvoz zemljama u okruženju; od njih se 3 nalaze na spisku EU). U Crnoj Gori nisu uspostavljena pravila za Specifični rizični materijal (SRM) koji se odlaže i uništava kao i svi ostali nusproizvodi životinjskog porijekla. S obzirom na uspostavljanje sistema u Crnoj Gori koji će biti usklađen sa EU, izvršena je predstudija izvodljivosti. Njom je procijenjeno da bi cijena kafilerije koja bi bila u skladu sa pravilima EU iznosila 11 miliona EUR i stoga nadležni ograni Crne Gore razmatraju mogućnost odlaganja u regionalnu kafileriju kako bi se ograničili troškovi ulaganja.

Kada je u pitanju **finansiranje kontrola**, Zakonom o veterinarstvu identifikuju se provjere za koje se moraju platiti naknade. Naknade se plaćaju direktno u državni budžet. Nadležni organi u Crnoj Gori naveli su da naknade za inspekciju djelimično prate načela određena Regulativom EZ br. 882/2004. Stope koje se primjenjuju za provjere u sektoru mesa (sa izuzetkom živine) su u većem broju slučajeva znatno iznad minimalnih stopa EU dok su crnogorske stope za provjere na granicama niže usljed zavisnosti države od uvoza proizvoda životinjskog porijekla i živih životinja.

II.d. Pravila o bezbjednosti hrane

Osnovni akt u oblasti bezbjednosti hrane je Zakon o bezbjednosti hrane. U skladu sa ovim aktom, Ministarstvo zdravlja je odgovorno za bezbjednost hrane biljnog porijekla nakon primarne proizvodnje, bezbjednost kombinovane hrane i bezbjednost hrane u maloprodaji. Njegovo odjeljenje za bezbjednost hrane vrši godišnje planove kontrole, praćenja i mjera u slučaju vanrednih okolnosti, registruje i odobrava objekte u ovim oblastima i sačinjava izvještaje. Veterinarska i Fitosanitarna uprava Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja zadužene su za bezbjednost hrane životinjskog porijekla i hrane za životinje i bezbjednost hrane biljnog porijekla na nivou primarne proizvodnje.

Oblast **označavanja** uređena je Zakonom o bezbjednosti hrane i odgovarajućim pravilnicima. Članom 29 Zakona o bezbjednosti hrane obezbjeđuje se obavezno označavanje kako bi se osigurala mogućnost praćenja hrane i hrane za životinje, sirovina, stvari i supstanci koje se stavljaju u hranu i stočnu hranu. Njime se takođe obezbjeđuje obavezno označavanje hrane za životinje i krajnjih proizvoda u svim fazama proizvodnje i trgovine. Prema nadležnim organima Crne Gore, dostupne informacije ne smiju obmanjivati korisnike ili uzgajivače životinja niti spominjati medicinske karakteristike. Kontrole vrše sanitarni, veterinarski i fitosanitarni inspektori u okviru svojih nadležnosti.

Nadležni organi Crne Gore ukazali su na to da su administrativna tijela zadužena za označavanje takođe odgovorna za **dodatke hrani, hranu za posebnu nutritivnu**

upotrebu i mineralne vode. Zakon uključuje sveobuhvatne odredbe o dijetetskoj hrani, te definiše prirodnu mineralnu vodu. Dalje detaljne odredbe o zahtjevima kvaliteta i kontrole, kao i o uslovima stavljanja u promet i označavanja uključeni su u posebno zakonodavstvo za sprovođenje iz 2005. Djelatnosti sprovođenja, nadzora i kontrole vrše se od strane sanitarnih inspektora i ovlašćenih laboratorija. Nadležni organi Crne Gore obavijestili su da se očekuje potpuno usaglašavanje domaćeg zakonodavstva o pijaćoj i prirodnoj mineralnoj vodi u bliskoj budućnosti.

Ista gorepomenuta administrativna tijela zadužena su za **aditive u hrani, enzime, rastvarače i arome.** Aditivi, arome i enzimi se puštaju u promet na crnogorskom tržištu na osnovu pozitivnih spiskova koji datiraju još od saveznih zakona koji su i dalje na snazi.

Zakonodavstvom o bezbjednosti hrane obezbjeđuje se detaljna definicija *aditiva* i spiskova (22 kategorije aditiva od 2005.). Posebni zahtjevi o kvalitetu i uslovima upotrebe aditiva uključeni su u podzakonska akta. Crna Gora je naglasila da će aditivi koji nisu namijenjeni krajnjim potrošačima biti plasirani na tržište samo ako ambalaža ili kontejner u kom se nalaze sadrži čitko napisane i jasne informacije vezano za sljedeće: naziv i E broj aditiva, oznaku i instrukcije za upotrebu i skladištenje, partiju ili serijski broj, kao i naziv i adresu proizvođača, o procentu zastupljenosti svakog sastojka s kvantitativnim ograničenjima, neto količinu, kao i sve druge informacije koje mogu da budu od interesa za potrošače. Aditivi namijenjeni za prodaju krajnjim potrošačima plasiraju se na tržište samo ako njihov omot ili pakovanje sadrži jasne, čitljive i neizbrisive informacije vezane za naziv i E broj, shodno pozitivnoj listi aditiva, kao i informacije vezane za sljedeće: oznaku i instrukcije za upotrebu i skladištenje, partiju ili serijski broj, naziv i adresu proizvođača, neto količinu i rok trajanja. Obavezno je da se naznači da li je aditiv genetski modifikovan ili sadrži genetski modifikovane organizme. U Crnoj Gori nema domaće proizvodnje prehrambenih aditiva.

Specifični podzakonski akti postavljaju zahtjeve vezane za *enzime u hrani*, njihov plasman na tržište, kao i pozitivnu listu enzimskih preparata. Genetski modifikovani enzimski preparati moraju biti vidljivo označeni.

Specifični podzakonski akti daju definiciju, kategorije i informacije vezane za plasman *rastvarača* za ekstrakcije na tržište, kao i pozitivnu listu.

Podzakonskim aktima iz 2006. regulišu se kvalitet i drugi zahtjevi vezani za *arome* u proizvodnji i trgovini. Tim aktima obuhvaćene su maksimalne količine određenih supstanci, kao i pozitivna lista.

Kontrole u ovim oblastima sprovode ovlašćene laboratorije u saradnji sa sanitarnim i veterinarskim inspektorima. Crna Gora je navela da nije u poziciji da dalje razvija svoje kapacitete vezane za procjenu prehrambenih aditiva, aroma i dodavanje nutrijenata hrani zbog svoje male veličine i ograničenih ljudskih resursa. Zbog toga se Crna Gora opredijelila za sistem priznavanja i ovlašćenja koji se već koristi u državama članicama Evropske unije.

Zahtjevi vezani za **novu hranu** definisani su Zakonom o bezbjednosti hrane. Administrativno ustrojstvo i odgovorni organi isti su kao oni koji su već opisani u ovom dijelu. Nova hrana koja je kao takva odobrena na tržištu EU može da se plasira na crnogorsko tržište pošto je odobrena na tržištu EU. Uvozom, distribucijom i maloprodajom nove hrane bave se subjekti u poslovanju s hranom. Nadzor objekata odobrenih od strane Ministarstva zdravlja obaveza je sanitarnih inspektora.

Oblast **kontaminenata** potpada pod odgovornost Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Ministarstva zdravlja, a regulisana je Zakonom o bezbjednosti hrane i Zakonom o sredstvima za ishranu bilja („Službeni list“ br. 48/07 i 76/08). Podzakonskim aktima propisuju se maksimalni nivoi teških metala, metaloida, mikotoksina i drugih supstanci u hrani, kao i količine pesticida i drugih supstanci koje prehrambeni proizvodi mogu da sadrže. Nadzor sprovode fitosanitarni, veterinarski i sanitarni inspektori u skladu s raspodjelom nadležnosti.

Oblast **brzo zamrznute hrane** potpada pod odgovornost Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i Ministarstva zdravlja, a regulisana je Zakonom o bezbjednosti hrane i relevantnim podzakonskim aktima.

Crna Gora je istakla da je konzerviranje prehrambenih proizvoda i predmeta opšte upotrebe **jonizujućim zračenjem** regulisano pravilnikom iz 1998. On sadrži spisak prehrambenih proizvoda koji mogu da se podvrgnu jonizujućem zračenju, kao i maksimalne dozvoljene doze zračenja.

Materijali koji dolaze u kontakt s hranom definisani su Zakonom o bezbjednosti hrane i podzakonskim aktima iz bivše savezne države. Odobrene laboratorije i veterinarski, fitosanitarni i sanitarni inspektori zaduženi su za sprovođenje tog zakona.

II.e. Specifična pravila vezana za hranu za životinje

Veterinarska uprava u okviru Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja odgovorna je za politiku, pravila za proizvodnju i sprovođenje pravila vezanih za bezbjednost hrane za životinje, dok Uprava za inspeksijske poslove uz pomoć veterinarskih inspektora sprovodi zvanične kontrole hrane za životinje u svim fazama proizvodnje i prometa. Laboratorijska testiranja vrše Centar za ekotoksikološka ispitivanja (koji sprovodi testiranja hemijske i radiološke kontaminacije stočne hrane) i Specijalistička veterinarska laboratorija (koja sprovodi mikrobiološke analize hrane za životinje i testiranja proteinske hrane za životinje preživare).

Crna Gora je naglasila da se s tim u vezi planiraju dalji koraci kroz usvajanje podzakonskih akata i reviziju Zakona o bezbjednosti hrane u skladu s Nacionalnom strategijom za usklađivanje s pravnom tekovinom EU. Crna Gora ne proizvodi aditive za hranu za životinje ili krmne smješe.

Zakonom su zabranjeni proizvodnja i **plasman na tržište** hrane za životinje koja nije bezbjedna (npr. hrana za životinje koja ima negativan uticaj na zdravlje životinja ili ljudi),

kao i hranjenje takvom hranom životinja koje služe za proizvodnju hrane. Hrane za životinje u proizvodnji i prometu mora da bude deklarirana i označena da bi mogla da se prati u svim fazama proizvodnje i prometa. Subjekti u poslovanju s hranom moraju da poštuju ova pravila, da proizvode hranu za životinje u skladu s HACCP principima i da povlače sa tržišta hranu za životinje koja nije bezbjedna za upotrebu. U skladu sa Zakonom o veterinarstvu, objekti u kojima se proizvodi hrana za životinje moraju da budu odobreni za tu namjenu; postoji samo jedan objekat koji je odobren za proizvodnju hrane za životinje za uzgoj svinja i koka nosilja, pošto Crna Gora sve gotove mješavine i aditive za hrane za životinje uvozi iz Srbije i EU.

Zakonski propisi vezani za **aditive za stočnu hranu** definisani su pravilnikom o kvalitetu i drugim zahtjevima vezanim za hranu za životinje („Službeni list SRJ“ br. 20/00 i 38/01) i biće predmet detaljne revizije.

Kada su u pitanju **nepoželjne supstance**, Pravilnik o maksimalnim količinama štetnih supstanci i sastojaka u hrani za životinje („Službeni list SRJ“ br. 2/90 i 27/90) daje detaljna pravila vezana za zabranjene i opasne supstance, tj. maksimalnim dozvoljenim količinama nepoželjnih supstanci u hrani za životinje i krmnim smješama.

U Crnoj Gori je od 2001. na snazi zabrana upotrebe mesnog i koštanog brašna u ishrani životinja, kao i zabrana prometa pošiljaka hrane za životinje koja sadrži životinjske proteine.

Crna Gora nema zakonske propise vezane za hranu za životinje **namijenjenu za posebne vrste ishrane i određene proizvode koji se koriste u ishrani životinja (bioproteini)**.

Crna Gora je navela da se **medicinirana** hrana za životinje može proizvoditi samo u objektima za koje je dobijena dozvola od Veterinarske uprave. Pravila za propisivanje i prodaju veterinarskih medicinskih proizvoda data su u Zakonu o lijekovima.

II.f. Fitosanitarna politika

Fitosanitarna uprava u sklopu Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja zadužena je za sprovođenje zakonskih propisa u oblastima zdravstvene zaštite bilja, bezbjednosti hrane biljnog porijekla na primarnom nivou proizvodnje, proizvoda za zaštitu bilja, ostataka pesticida, sjemenskog materijala, sadnog materijala, biljnih sorti i genetski modifikovanih organizama. Čine je Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja (3 zaposlena), Odsjek za sredstva za zaštitu bilja (1 zaposleni) i Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti i GMO (1 zaposleni).

Crna Gora je navela da je na snazi sveobuhvatno fitosanitarno zakonodavstvo, koje je zasnovano na sljedećim glavnim aktima: Zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja („Službeni list“ br. 28/06 i 28/11), Zakon o sredstvima za zaštitu bilja („Službeni list“ br. 51/08 i 40/11), Zakon o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja („Službeni list“ br.28/06 i 61/11), Zakon o sadnom materijalu („Službeni list“ br. 28/06 i 61/11) i Zakon o zaštiti biljnih sorti („Službeni list“ br. 48/07, 48/08, 73/10 i 40/11).

Biotehnički fakultet Univerziteta Crne Gore zadužen je za laboratorijske analize u svojim različitim centrima.

Postoje tri specijalizovane laboratorije (fitosanitarna laboratorija, laboratorija za sjeme i laboratorija za sjemenski materijal) koje rade u sklopu Biotehničkog fakulteta Univerziteta Crne Gore.

Odsjek za zdravstvenu zaštitu u sklopu Fitosanitarne uprave bavi se **zdravstvenom zaštitom bilja i štetnim organizmima**. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti bilja regulisana je zaštita bilja, kao i mjere vezane za i) sprječavanje unošenja i širenja i kontrolu štetnih organizama i ii) provjere zdravlja bilja i pošiljaka bilja. Podzakonski akti se redovno inoviraju da bi se obezbijedila dalja usklađenost s pravnom tekovinom EU. Štetni organizmi klasifikovani su u skladu s nivoom rizika po zdravlje bilja i biljnih proizvoda, postojanjem pojedinačnih vrsta biljaka i u odnosu na rizik od veće ekonomske štete koju mogu da prouzrokuju. U Zakonu je dat spisak karantinskih štetnih organizama relevantnih za cijelu teritoriju Crne Gore i spisak štetnih organizama koje treba pratiti. Crna Gora je obavijestila da nema namjeru da zahtijeva zaštićene zone; međutim, već je izvršila usklađivanja sa relevantnim zakonskim propisima EU.

Crna Gora je navela da su metode koje se koriste za dijagnostikovanje štetnih organizama u skladu s zahtjevima EU i metodama Evropske i Mediteranske organizacije za zaštitu bilja (EPPO). Crna Gora je ratifikovala Međunarodnu konvenciju o zaštiti bilja i član je Međunarodne organizacije za zaštitu bilja od 2009. Planira da se pridruži EPPO 2013.

Svi regulisani uvezeni biljni proizvodi i djelovi biljaka podliježu fitosanitarnim kontrolama koje vrši 13 fitosanitarnih inspektora na 13 zvaničnih mjesta ulaska: 8 na drumskim graničnim prelazima, 2 na željezničkim graničnim prelazima, jedan u pošti carinjenja u okviru carinske ispostave, jedan na aerodromu i jedan u pomorskoj luci u Baru. Uvoznici pošiljaka treba da se registruju i ove pošiljke treba da imaju prateće fitosanitarne sertifikate. Fitosanitarni inspektor vrši dokumentiranje, identifikaciju i pregled zdravlja bilja. Drveni materijal za pakovanje kontroliše se u skladu s međunarodnim standardima. Uprava carina zadužena je za provjeru prtljaga putnika koji može da sadrži male količine biljaka i biljnih proizvoda.

Inspeksijske kontrole takođe se sprovode prilikom izvoza pošiljaka bilja koje je porijeklom iz Crne Gore i za koje je izdat fitosertifikat. Kontrolišu se i pošiljke u tranzitu ili koje su privremeno uskladištene u Crnoj Gori. Fitosertifikati se izrađuju po modelu datom u Međunarodnoj konvenciji o zaštiti bilja.

Fitosanitarni inspektori vrše i unutrašnje kontrole bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, kao i suzbijanje i iskorjenjivanje štetnih organizama, uzimaju uzorke i provjeravaju proces registracije subjekata. U slučaju nepravilnosti, inspektor može da pokrene postupak za povlačenje odobrenja i da primijeni kaznene odredbe.

Zakonom se propisuje obaveza zvanične registracije svakog subjekta uključenog u proizvodnju, preradu, unošenje i distribuciju biljnih proizvoda. Ova odredba se ne primjenjuje za neprofesionalne male proizvođače ukoliko je proizvodnja namijenjena vlastitoj upotrebi ili lokalnom tržištu. Crna Gora planira da uspostavi sveobuhvatni fitoregistar koji će ujediniti važeće registre uvoznika sjemena i sadnog materijala, proizvođače sjemena i sadnog materijala i registar za tretman i/ili označavanje drvenog materijala za pakovanje (trenutno ima 6 registrovanih subjekata). Sistem biljnih pasoša još uvijek nije na snazi, ali Crna Gora planira da ga uspostavi čim fitoregistar bude u funkciji. Prvi biljni pasoši biće izdati za pošiljke sjemena krompira. Za sada se izdaje samo zdravstveni sertifikat.

Crna Gora je naglasila da se kao dio programa fitosanitarnih mjera za 2012. sprovode sistematska ispitivanja štetnih organizama, u skladu s pravnom tekovinom EU, s posebnim naglaskom na krompir i drveće palme. Crna Gora primjenjuje zabranu uvoza sjemena krompira iz ne - evropskih zemalja. Crna Gora je navela da ukoliko se otkrije štetni organizam, fitosanitarni inspektor treba da obavijesti vlasnika bilja i da naredi preduzimanje hitnih mjera.

Crna Gora je navela da je njen okvirni zakon o **sredstvima za zaštitu bilja** u skladu s pravnom tekovinom EU. Od 2009. Crna Gora koristi spisak aktivnih supstanci koje je odobrila EU i samo proizvodi koji sadrže odobrene supstance mogu da se plasiraju na tržište. Trenutno su prihvaćena samo sredstva za zaštitu bilja koja sadrže supstance koje je odobrila EU. Trenutno se uvoze sva sredstva za zaštitu bilja. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo održivog razvoja i turizma odgovorna su za politiku vezanu za sredstva za zaštitu bilja, dok je fitosanitarna inspekcija u sklopu Uprave za inspeksijske poslove odgovorna za njeno sprovođenje. Ona vrši i provjere pošiljaka sredstava za zaštitu bilja na graničnim inspeksijskim mjestima. Samo subjekti koji su upisani u registar za distribuciju sredstava za zaštitu bilja za prodaju na veliko i na malo koji vodi Fitosanitarna uprava mogu da uvoze sredstva za zaštitu bilja u Crnu Goru.

Centar za ekotoksikološka ispitivanja i Biotehnički fakultet Univerziteta Crne Gore su glavne laboratorije.

Godišnje praćenje ostataka pesticida sprovodi se od 2009. u skladu s preporukama EU. Crna Gora mijenja i dopunjava svoje zakonske propise vezano za zaštitu bilja da bi ih uskladila s zahtjevima EU (Direktiva 2009/128/EZ i Regulativa EZ (Br.) 396/2005) o ostacima pesticida i maksimalnim nivoima ostataka. Crna Gora je izjavila i da je sprovela određeni broj obuka vezanih za korišćenje pesticida.

Kao mala zemlja sa ograničenim ljudskim resursima, Crna Gora je naglasila da ne namjerava da dalje razvija svoj kapacitet za procjenu sredstava za zaštitu bilja, ali će nastaviti da se oslanja na sistem priznavanja odobrenja drugih država članica EU. Isto se primjenjuje i za ostatke pesticida gdje Crna Gora namjerava da uzme maksimalne dozvoljene nivoe koji su dozvoljeni na nivou EU. Crna Gora je navela da očekuje da će revidirani zakonski propisi vezani za zaštitu bilja biti usvojeni do kraja 2013.

Fitosanitarna uprava i Uprava za šume odgovorne su za sprovođenje i sertifikaciju **kvaliteta sjemena i sadnog materijala**. Zakon o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja reguliše sertifikaciju, proizvodnju i odobravanje sjemenskog materijala krmnog bilja, žitarica, sjemena povrća i materijala osim sjemena, šećerne repe, krompira, ukrasnog bilja iz sjemena, uljanih i vlaknastih kultura. Crna Gora planira da usvoji i sprovede podzakonske akte u skladu sa zahtjevima EU najkasnije do datuma pristupanja.

Nema objekta koje se bavi uzgojem u sektoru sjemenskog materijala u Crnoj Gori i sjeme krompira i žitarica su jedini sjemenski materijali koji se proizvode u zemlji. Proizvođači sjemena moraju da se registruju, kao i sorta proizvedenog sjemenskog materijala koja mora da se uvede u registar sorti. Osim toga, proizvođač mora da dobije odobrenje vlasnika sorte za umnožavanje sjemenskog materijala zaštićene sorte. Odobrenja za proizvodnju sjemenskog materijala daje Fitosanitarna uprava na godišnjem nivou. Fitosanitarna uprava odgovorna je za sprovođenje službene kontrole na terenu vezano za proizvodnju sjemenskog materijala, dok je Biotehnički fakultet u Podgorici (centar za ratarstvo, povrtarstvo i krmno bilje) ovlašćen za sprovođenje službenih kontrola na terenu, kontrolu kvaliteta i izdavanje zdravstvenih sertifikata za sjeme. Na osnovu ovoga, Fitosanitarna uprava izdaje sertifikat za sjemenske usjeve koji je neophodan za plasman na tržište. Samo obrađeni sjemenski materijal može da bude plasiran na tržište. U slučaju da je sjemenski materijal iz organske proizvodnje ili je genetski modifikovan, mora da se označi. Crna Gora je naglasila da njeni podzakonski akti vezani za plasman žitarica, krompira i voća u fazi revizije da bi se uskladili sa zahtjevima EU.

Zakon o sadnom materijalu sadrži odredbe o sadnim materijalima i sertifikaciji za vino, voće i ukrasne biljke osim sjemena. Do sad su 34 proizvođača upisana u registar proizvođača sadnog materijala. Uslovi za postupak izdavanja odobrenja, službene kontrole na terenu i plasman na tržište su isti kao gore navedeni.

Crna Gora je navela da još nema nacionalni katalog biljnih sorti i da ne namjerava da ga uspostavi u skorijoj budućnosti zbog svoje male veličine i ograničenog administrativnog kapaciteta. Međutim, Crna Gora planira da prizna kataloge EU uz obezbjeđivanje odgovarajućeg sistema kontrole.

Uvoz pošiljaka sjemenskog i sadnog materijala takođe su detaljno regulisani zakonom.

Zakon o zaštiti biljnih sorti predstavlja pravni okvir za sistem **prava na biljne sorte**. U skladu je sa Konvencijom Međunarodne unije za zaštitu novih biljnih sorti (UPOV). Crna Gora planira da postane članica UPOV-a u 2013. Prava se odobravaju po pravilu na 25 godina, osim za drveće i vinove loze, za koje se odobrava 35 godina. Prava se odobravaju na osnovu noviteta, prepoznatljivosti, uniformnosti, stabilnosti i naziva. Crna Gora već sprovodi Test vrijednosti za kultivaciju i upotrebu (VCU). Prava uzgajivača mogu da se steknu putem upravnog postupka u sklopu Fitosanitarnе uprave.

Crna Gora je istakla da nema tradiciju uzgajanja i odabira novih sorti i zbog toga planira da odloži sprovođenje sistema zaštite prava na nove biljne sorte i da nađe rješenje prema sopstvenim potrebama i specifičnostima.

II.g. Genetski modifikovani organizmi

Zakon o **genetski modifikovanim organizmima** (GMO) stupio je na snagu u aprilu 2008. Nekoliko institucionalnih tijela je uključeno u rad sa GMO, što čini situaciju prilično kompleksnom: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i Ministarstvo održivog razvoja i turizma odgovorna su za zakonske propise; Ministarstvo poljoprivrede odobrava laboratorijska testiranja i upotrebu GMO u eksperimentalne svrhe, dok Ministarstvo zdravlja prima zahtjeve za odobravanje GMO u hrani. Agencija za zaštitu životne sredine odobrava namjerno uvođenje GMO u životnu sredinu. Crna Gora je naglasila da do sad nije primljen nijedan zahtjev, kao i da Nacionalni savjet za biološku sigurnost još nije dao odobrenja niti je pratio uzgoj GMO u Crnoj Gori. Trenutno nema lokalne GMO hrane koja je odobrena za plasman na tržište. Po navodima Crne Gore, domaćim zakonskim propisima predviđen je odgovarajući okvir kontrole. Međutim, nema akreditovane laboratorije za testiranje GMO, pa se testovi izvode u akreditovanim laboratorijama u Srbiji.

III. PROCJENA STEPENA USKLAĐENOSTI I KAPACITETA ZA SPROVOĐENJE

U cjelini posmatrano, Crna Gora je postigla dobar nivo usklađenosti s pravnom tekovinom EU u oblasti bezbjednosti hrane, veterinarstva i fitosanitarne oblasti. Crna Gora je pokazala da jasno i dobro razumije koji su to zakonodavni nedostaci i vezani administrativni zahtjevi na kojima treba da radi do datuma pristupanja.

Ostaje dosta da se uradi kad je riječ o uspostavljanju neophodnih administrativnih i kontrolnih kapaciteta koji se zahtijevaju pravnom tekovinom EU. Posebno, Crna Gora treba da usvoji sveobuhvatnu strategiju vezanu za hranu zbog usklađivanja s pravnom tekovinom EU. Treba obratiti posebnu pažnju na prevazilaženje preostalih nedostataka vezano za životinjske nus proizvode i poboljšanje objekata.

Crna Gora stalno radi na poboljšanju svojih zakonskih propisa da bi ispunila zahtjeve pravne tekovine EU i u trećem kvartalu 2013. planira da usvoji revidirani Zakon o bezbjednosti hrane koji je potpuno usklađen s pravnom tekovinom. U većini oblasti su već preduzeti konkretni koraci za usklađivanje s pravnom tekovinom EU i Crna Gora je posvećena postizanju te usklađenosti do datuma pristupanja.

Ostaje da se ulože značajni naponi kad je riječ o usklađivanju zakonskih propisa i sprovođenju pravne tekovine EU, a naročito usvajanju gore navedenog zakonodavnog okvira. Sveobuhvatna nacionalna Strategija za bezbjednost hrane, koja obuhvata sve aspekte bezbjednosti hrane, veterinarskih i fitosanitarnih propisa, koja je trenutno u pripremi, može da posluži kao osnova za potpuno usklađivanje s pravnom tekovinom EU u sektoru hrane. Biće neophodno da se posveti posebna pažnja prevazilaženju

nedostataka vezanih za nus proizvode životinjskog porijekla, unapređenje objekata, iskorjenjivanje bjesnila i klasične svinjske kuge.

S obzirom na malu veličinu i ograničene resurse zemlje, administrativni i kontrolni kapaciteti Crne Gore čine dobru ali nedovoljnu osnovu za razvoj potrebnih kapaciteta koji bi omogućili Crnoj Gori da adekvatno izvršava svoje buduće obaveze koje se tiču implementacije i sprovođenja pravne tekovine u ovoj oblasti. Administrativna, inspeksijska i kontrolna tijela trebaju biti unaprijeđena u pogledu procedura, tehničke opreme i objekata, kao i u pogledu brojnosti i obuke osoblja. Ovo se naročito odnosi na nadležna tijela koja se prodrazumijevaju pravnom tekovinom, kao i laboratorije i granična inspeksijska mjesta (GIM).

Tekućom revizijom zakonodavnog okvira potrebno je razjasniti nadležnosti svih tijela uključenih u kontrolu lanca hrane kako bi se dalje osigurala efikasnost kontrola. Nedostatak administrativnih kapaciteta potrebno je riješiti prije svega ravnomjernom preraspodjelom odgovornosti i adekvatnom obukom.

Nedostatke identifikovane u ovom izvještaju biće potrebno detaljno analizirati tokom pregovora.

III.a. Uopšteno

Opšte zakonodavstvo Crne Gore o bezbjednosti hrane pokriva sve glavne oblasti pravne tekovine o hrani i djelimično je usklađeno sa zahtjevima EU. Crna Gora je implementirala glavne principe evropskog zakonodavstva o hrani.

Detaljna analiza nedostataka koju je dala Crna Gora ukazuje na to da nadležni organi dobro razumiju zakonodavne i administrativne zahtjeve kao i potrebu da se unaprijede inspeksijski i laboratorijski kapaciteti. Zbog kompleksnosti oblasti bezbjednosti hrane, od naročitog je značaja da priprema okvirnog zakona i specifičnih zakonodavnih odredaba bude temeljna i dobro isplanirana tokom perioda prije pristupanja. Crna Gora treba da se uskladi s odredbama EU o Sistemu brzog uzbunjivanja za hranu i hranu za životinje (RASFF). Takođe je bitno osvrnuti se na određivanje jedinstvenog nadležnog koordinacionog tijela zaduženog za bezbjednost hrane. Potrebno je završiti izradu sveobuhvatne strategije koja pokriva sve aspekte vezane za bezbjednost hrane, što Crna Gora smatra prioritetom. Takva strategija će odrediti nadležnosti za sveobuhvatno usklađivanje sa svim djelovima ovog poglavlja.

Trenutni kapaciteti Crne Gore u pogledu administracije, kontrole i laboratorija čine dobru ali nedovoljnu osnovu za implementaciju pravne tekovine. Oni stoga zahtijevaju cjelokupno jačanje.

III.b. Veterinarska politika

Što se tiče **systema kontrole u unutrašnjem tržištu**, Zakon o veterinarstvu je djelimično usklađen sa zakonodavstvom EU. Međutim, glavni izazov za Crnu Goru je prelazak sa

državnog sistema kontrole na sistem bez kontrola na unutrašnjim granicama EU ali s naglaskom na kontrolama u mjestu porijekla i nediskriminatorskim kontrolama tokom transporta i na odredištu. Crna Gora će se suočiti sa zadatkom održavanja efikasnosti nacionalnog sistema kontrole do dana pristupanja i istovremeno, blagovremene pripreme za stupanje na snagu sistema kontrole unutrašnjeg tržišta. Prelazak sa sistema kontrole za zaštitu sopstvene teritorije na sistem kontrole unutrašnjeg tržišta naročito podrazumijeva: ukidanje kontrola na unutrašnjim granicama EU, ukidanje uvoznih dozvola, jačanje kontrola u mjestu porijekla, jačanje kontrola na spoljnim granicama EU i očuvanje bezbjednosti drugih država članica svim neophodnim sredstvima.

Crna Gora je već preduzela određene korake da bi uskladila svoje zakonodavstvo s principima EU o sistemu kontrole unutrašnjeg tržišta. Međutim, dalje izmjene zakonodavstva su i dalje potrebne, naročito u pogledu uspostavljanja elektronske razmjene informacija (TRACES) i usklađivanja sa zahtjevima EU koji se tiču kontrole proizvoda životinjskog porijekla.

Što se tiče **sistema kontrole za uvoz**, već su uloženi naponi kako bi uslovi EU bili uzeti u obzir u postojećim pravilima uvoza Crne Gore. Međutim, postojeći objekti i prostorije ne zadovoljavaju zahtjeve EU. Crna Gora na adekvatan način shvata izazove koji se pred njom nalaze. Biće neophodni dodatni naponi kako bi se obezbijedila potpuna usklađenost zakonodavstva s pravnom tekovinom, kao i adekvatni i dobro obučeni administrativni kapaciteti. Biće potrebno unaprijediti inspeksijske službe u pogledu infrastrukture, opreme i osoblja. Dok će kontrole na budućim unutrašnjim granicama EU biti ukinute, kontrole na budućim vanjskim granicama EU moraju se dodatno razvijati kako bi bili uzeti u obzir svi zahtjevi EU. Ovo će, između ostalog zahtijevati unapređenje fizičke infrastrukture na graničnim inspeksijskim mjestima. Kako bi se obezbijedila najefikasnija upotreba investicija, Crna Gora će morati da razjasni svoje planove za lokacije graničnih inspeksijskih mjesta koja će ostati nakon pristupanja.

Trenutni sistem Crne Gore za **identifikaciju i registraciju životinja** nudi dobru osnovu za ispunjavanje zahtjeva EU do datuma pristupanja budući da su Zakon o veterinarstvu i Zakon o identifikaciji i registraciji životinja uglavnom usklađeni. Pored toga, uspostavljen je sistem za goveda i on je uglavnom usklađen s pravnom tekovinom EU. Crna Gora treba da riješi preostale nedostatke na uredan i dobro isplaniran način, blagovremeno prije pristupanja, naročito u pogledu identifikacije i registracije svih vrsta (s posebnom pažnjom usmjerenom na svinje), unapređenja svog IT sistema, poboljšanja saradnje i podizanja svijesti među svim uključenim akterima. Kao i za sve države članice, za Crnu Goru je od vitalnog značaja da razvije potpuno operativan sistem identifikacije i registracije kako bi kontrolisala životinjske bolesti. Ovim sistemom je takođe potrebno osigurati sljedivost životinja koje se zahtijeva pravnom tekovinom EU.

Crnogorsko zakonodavstvo u oblasti **kontrolnih mjera za bolesti životinja** je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom EU ali usklađivanje mora da se dovrši. Takođe, potrebni su značajni naponi kako bi se obezbijedili adekvatni finansijski i ljudski resursi kao i kapaciteti za preduzimanje neophodnih mjera kontrole i nadzornih aktivnosti u skladu s međunarodnim standardima. Crna Gora naročito treba da ojača svoju mrežu referentnih

laboratorija i osigura bolju koordinaciju i komunikaciju među svim akterima uključenim u kontrolu životinjskih bolesti. Crna Gora već primjenjuje međunarodne veterinarske standarde i uzela je u obzir specifične zahtjeve. Ona je stoga na relativno visokom nivou usklađenosti s pravnom tekovinom EU u pogledu nekih bolesti dok je ostalo još dosta neobavljenog posla za druge bolesti. Zabrana vakcinisanja protiv klasične kuge svinja bila bi značajan korak ka ispunjenju zahtjeva EU. Potrebni su i kontinuirani naponi kako bi se osiguralo trajno iskorijenjivanje bjesnila. Takođe su neophodni dodatni naponi u cilju usklađivanja s Regulativom 2160/2003 o kontrolisanju salmonele i drugih naznačenih zoonotskih agensa koji se nalaze u hrani.

Zakonodavstvo Crne Gore o **trgovini unutar zajednice živim životinjama, sjemenom, jajnim ćelijama i embrionima** djelimično je usklađeno s pravnom tekovinom. Crna Gora treba da dovrši usklađivanje u ovoj oblasti te da se pripremi za punu usklađenost sa sertifikatima EU. To će zahtijevati izdvajanje dovoljnih finansijskih sredstava i osoblja kao i unapređenje laboratorijskih kapaciteta i/ili mreže.

Crna Gora treba da detaljno prilagodi svoje zakonodavstvo i dovrši usklađivanje u oblasti **nekomercijalnog kretanja kućnim ljubimaca**. Posebno je potrebno uspostaviti pasoški sistem za ljubimce.

Nacionalno zakonodavstvo o **zabrani supstanci i kontroli ostataka** je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom EU. Crna Gora treba da dovrši usklađivanje u ovoj oblasti, naročito u pogledu pravila EU za određene beta-agense i supstance koje imaju hormonsko ili tirostatskičko djelovanje, obavljanje analitičkih metoda kao i klasifikaciju farmakološki aktivnih supstanci. Uzimanje uzoraka i praćenje se obavljaju u skladu sa zahtjevima EU i Centar za ekotoksikološka ispitivanja funkcioniše u skladu s pravilima EU. Međutim, treba posvetiti pažnju jačanju laboratorijskih kapaciteta, obukama kao i saradnji među nadležnim institucijama. Ovo bi doprinijelo daljem unapređenju implementacije programa za praćenje ostataka.

Pravila o **uslovima uvoza za žive životinje i životinjske proizvode** biće u potpunosti zakonski primjenjiva tek nakon pristupanja. Međutim, Crna Gora jasno razumije nedostatke i potrebe za jačanjem implementacionih i kapaciteta za obuku. Već je započeto ažuriranje zakonodavstva.

Crna Gora je naznačila da će do pristupanja preispitati sve svoje **međunarodne veterinarske i fitosanitarne sporazume** u cilju usklađivanja s pravnom tekovinom.

Što se tiče **dobrobiti životinja**, nacionalno zakonodavstvo je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom. Što se tiče piladi koja se drže radi proizvodnje mesa, zakonodavstvo nije u potpunosti usklađeno s Direktivom 2007/43/EZ i Crna Gora i dalje proizvodi koke nosilje u neobogaćenim kavezima što nije u skladu s Direktivom 2002/4/EZ o registraciji objekata za držanje koka nosilja. Crna Gora namjerava da usvoji strategiju za punu harmonizaciju svog zakonodavstva s pravnom tekovinom i uspostavi godišnje planove za kontrolu uslova na farmama s intenzivnom proizvodnjom kao i programe obuke. Značajne napore je potrebno uložiti u cilju ispunjenja zahtjeva EU za koke nosilje i

osiguravanja njihove odgovarajuće implementacije kao i pravilnih potrošačkih informacija o jajima. Neophodni su kontinuirani naponi tokom cijelog pretpristupnog perioda kako bi se osiguralo da farme i drugi operatori budu informisani o zahtjevima EU i preduzmu neophodne korake ka usklađivanju s njima najkasnije do pristupanja. To podrazumijeva dodatne kadrovske resurse unutar Veterinarske uprave budući da trenutni broj veterinara nije dovoljan za obavljanje adekvatnih kontrola.

Zakonodavstvo Crne Gore o **zootehnici** je uglavnom usklađeno s pravnom tekovinom ali potrebno je detaljno podešavanje za potpuno ispunjavanje zahtjeva EU i osiguravanje odgovarajuće implementacije. Dodatni naponi su takođe neophodni radi uspostavljanja udruženja uzgajivača za sve vrste i razvoja odgovarajućih programa. To bi takođe podrazumijevalo izvjestan broj obuka i aktivnosti za podizanje svijesti o značaju zootehnike na svim nivoima.

Što se tiče **veterinarskih troškova**, Crna Gora planira da osigura puno zakonodavno usklađivanje i implementaciju pravne tekovine do dana pristupanja. To bi podrazumijevalo unapređenje ljudskih resursa i laboratorijskog sistema, naročito kroz uspostavljanje kombinovanog sistema registra, evidencija i IT sistema, to jest takozvanog veterinarskog informacionog sistema.

III.c. Stavljanje u promet hrane, stočne hrane i životinjskih nusproizvoda

Zakonodavstvo Crne Gore u oblasti **opštih i specifičnih higijenskih pravila za životinjske proizvode** je uglavnom usklađeno s pravnom tekovinom. Pravilnik za specifične higijenske zahtjeve za hranu životinjskog porijekla je u skladu s Regulativom EZ 853/2004 kojom su određena specifična higijenska pravila o higijeni hrane životinjskog porijekla. Međutim, potrebni su dodatni naponi kako bi se osigurala puna harmonizacija s paketom EU o higijeni hrane. Što se tiče implementacije, Crna Gora treba da usvoji strategiju o unapređenju i kategorizaciji objekata, u skladu s nivoom usklađenosti sa standardima EU. Mali broj objekata već je dobio dozvole za izvoz u EU ali znatan broj i dalje ne zadovoljava zahtjeve EU. U okviru ove strategije, potrebno je uložiti napore u cilju informisanja i jačanja obučavanja operatora koji se bave hranom pravljenjem odgovarajućih priručnika. Naročite napore treba uložiti kako bi se podržali mali objekti u ispunjavanju evropskih zahtjeva. U kasnijoj fazi biće potrebno pripremiti nacрте individualnih planova za svaki objekat, kojima su naznačeni njihovi nedostaci kao i planovi za njihovo otklanjanje.

Zvanična administrativna i inspeksijska tijela nadležna za **pravila kontrole** moraćе biti reorganizovana, racionalizovana i objedinjena u jedno centralno tijelo. Takođe, planove kontrole, tehnike i procedure potrebno je unaprijediti a kapaciteti za obuku temeljno poboljšati. Takođe je neophodno da se operateri u lancu hrane informišu o zahtjevima pravne tekovine te da ih nadležni organi informišu kako bi sproveli neophodne pripreme u cilju usklađivanja do dana pristupanja. Crna Gora treba da poveća broj zaposlenih i da odredi referentne laboratorije za svaku od referentnih laboratorija EU. Pored toga, nacionalno zakonodavstvo potrebno je u potpunosti uskladiti s pravnom tekovinom.

Dok postojeće zakonodavstvo nudi dobru osnovu za efikasnu implementaciju kontrola, Crna Gora će trebati da izmijeni svoje zakonodavstvo o **specifičnim pravilima kontrole životinjskih proizvoda** radi punog usklađivanja s Regulativom EZ 854/2004. Uzevši u obzir ograničene resurse Veterinarske uprave i kontinuiranu potrebu za obukom, jedna od mogućnosti je izmjena domaćeg zakonodavstva kojom bi se, u skladu s pravnom tekovinom, omogućio prenos određenih zadataka na privatna tijela.

Što se tiče **životinjskih nusproizvoda** zakonodavstvo Crne Gore je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom. Crna Gora treba da razvije i implementira strategiju upravljanja životinjskim nusproizvodima. Stvaranje adekvatnih kapaciteta za sakupljanje i obradu životinjskih nusproizvoda, uključujući pravilno rukovanje specifikovanim rizičnim materijalom (SRM), trebalo bi biti prioritet u pretpristupnoj fazi. Postizanje ovoga u u vrijeme pristupanja predstavljaće izazov budući da zahtijeva velika ulaganja i obuku. Evolucija situacije treba da bude pažljivo praćena na licu mjesta.

Crnogorsko zakonodavstvo nije u potpunosti usklađeno s pravnom tekovinom kada je u pitanju **finansiranje kontrola**. Potrebno je uložiti napore kako bi se osiguralo adekvatno zakonsko usklađivanje i implementacija do dana pristupanja.

III.d. Pravila o bezbjednosti hrane

Crnogorsko zakonodavstvo u oblasti označavanja je uglavnom usklađeno s pravnom tekovinom i potrebno je riješiti postojeće male nepodudarnosti, naročito u pogledu nutritivnih i zdravstvenih tvrdnji. Crna Gora je obavijestila da će revidirani Zakon o bezbjednosti hrane koji će biti usvojen do kraja 2013, biti u potpunosti usklađen s pravnom tekovinom.

Crnogorsko zakonodavstvo o **dodacima hrani, hrani određene nutritivne upotrebe, fortifikaciji hrane i mineralnoj vodi** potrebno je detaljno uskladiti kako bi zadovoljilo zahtjeve EU i odražava skoriji razvoj u pravnoj tekovini, naročito u pogledu dijetetske hrane. Zapravo, Zakon o bezbjednosti hrane sadrži definiciju dodataka hrani koja nije potpuno usklađena s pravnom tekovinom i uključuje samo nutrimente.

Posebnu pažnju treba pokloniti osiguravanju adekvatnih administrativnih kapaciteta za implementaciju zakonodavstva o **aditivima za hranu, enzimima, aromama i rastvaračima za ekstrakciju** istovremeno uzevši u obzir ograničene ljudske resurse i potrebe Crne Gore. Zakonodavstvo o aditivima je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom i revidirani Zakon o bezbjednosti hrane koji će biti usvojen do kraja 2013. će omogućiti preuzimanje metoda autorizacije EU. Crna Gora treba da ispita svoje zakonodavstvo u pogledu definisanja *enzima*; isto važi i za *rastvarače i arome*. Zakonodavstvo o *aromama* djelimično je usklađeno s pravnom tekovinom. Naročitu pažnju je potrebno posvetiti obezbjeđivanju redovnog ažuriranja pozitivne liste koja je na snazi u EU.

Crnogorsko zakonodavstvo o **novoj hrani** je uglavnom usklađeno s pravnom tekovinom uz manja neslaganja kojima treba posvetiti pažnju prije pristupanja. Očekuje se da podzakonska akta o novoj hrani budu usvojena 2014.

Zakonodavstvo o **kontaminantima** je uglavnom usklađeno s pravnom tekovinom ali ga je potrebno dopuniti u pogledu stavljanja na tržište hrane s kontaminantima. Takođe su neophodni dodatni naponi u cilju zadovoljavanja evropskih zahtjeva za kontrole i uzimanje uzoraka.

Zakonodavstvo u oblasti **brzo zamrznute hrane i jonizujućeg zračenja** djelimično je usklađeno s pravnom tekovinom. Crna Gora je informisala da će revidirani Zakon o bezbjednosti hrane koji će biti usvojen do kraja 2013. riješiti ove nedostatke.

Zakonodavstvo o **materijalima u kontaktu s hranom** nije u potpunosti usklađeno s pravnom tekovinom i ne obuhvata hemikalije i higijenska pravila; takođe postoje određena neslaganja u pogledu definicije materijala u kontaktu s hranom. Crna Gora ne predviđa nikakve poteškoće u usklađivanju s pravnom tekovinom.

U svim ovim oblastima bezbjednosti hrane, jasno su identifikovani nedostaci i već su predviđeni planovi za korekciju i dalja usaglašavanja. Biće potrebno obezbijediti odgovarajuću implementaciju novousvojenog zakonodavstva.

III.e. Specifična pravila za hranu za životinje

Crnogorsko zakonodavstvo o **specifičnim pravilima za hranu za životinje** je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom. Međutim, potrebni su dodatni naponi kako bi se dovršilo usklađivanje u pogledu uslova za objekte, liste dozvoljenih **aditiva u hrani za životinje** i liste **nepoželjnih supstanci**, kao i hrane za životinje namijenjene za posebne nutritivne svrhe i određene proizvode koji se koriste za prehranu životinja (bioproteini) i medicinske hrane. Naročitu pažnju takođe treba posvetiti planiranju, koordinaciji i organizaciji službenih kontrola hrane za životinje te tome da se operateri koji se bave hranom za životinje informišu o zahtjevima EU kako bi se obavile neophodne pripreme prije pristupanja.

III.f. Fitosanitarna politika

Crnogorsko zakonodavstvo je uglavnom usklađeno s pravnom tekovinom u oblasti fitosanitarne politike.

Zakonodavstvo o **štetnim organizmima** je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom. Potrebni su dodatni naponi kako bi se osigurao nesmetani prelaz sa nacionalnog sistema kontrole: takav sistem bi štitio ne samo teritoriju Crne Gore već cijelu teritoriju EU. Po pristupanju, u skladu s pravnom tekovinom, sistematske kontrole na unutrašnjim granicama biće ukinute i zamijenjene strogim kontrolama u mjestu porijekla i nediskriminatornim kontrolama tokom transporta i na samom odredištu. Crna Gora radi na unapređenju svojih administrativnih i IT kapaciteta kako bi osigurala bolju razmjenu

informacija i komunikaciju među svim uključenim akterima. Crna Gora ne predviđa nikakve poteškoće u implementaciji pravne tekovine do datuma pristupanja.

Crnogorsko zakonodavstvo o **proizvodima za zaštitu bilja** uglavnom je usklađeno s pravnom tekovinom i tekuća revizija zakonodavstva bi trebala doprinijeti daljem usklađivanju. Pravila o kontroli rezidua pesticida uključujući i zahtjeve o uzimanju uzoraka usklađeni su s pravom tekovinom.

Crna Gora je djelimično implementirala pravnu tekovinu za **kvalitet sjemena i sadnog materijala** ali neophodni su dodatni naponi kako bi se postigla puna usklađenost do datuma pristupanja. Naročitu pažnju treba posvetiti implementaciji zakonodavstva i tome da se osigura da inspektori budu u potpunosti upoznati sa zahtjevima EU a operateri dobro informisani.

Crnogorsko zakonodavstvo o **zaštiti biljnih sorti** je u skladu s pravilima UPOV-a i EU. Komisija zapaža namjeru Crne Gore da odloži implementaciju sistema za zaštitu novih biljnih sorti i da zakonski odluči da zamoli drugu zemlju da obavlja testove u njeno ime.

III.g. Genetski modifikovani organizmi

Zakon o genetski modifikovanim organizmima (GMO) je samo djelimično usklađeno sa zahtjevima EU. Crna Gora ne predviđa nikakve poteškoće u usklađivanju svog zakonodavstva do datuma pristupanja i preuzima neophodne korake za racionalizaciju svog institucionalnog sistema kako bi se osigurala njegova efikasnost.